
РОЗДІЛ 6. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

УДК 349.42

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.04.19>

МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ УРЕГУЛЮВАННЯ АГРОЕКСПОРТНИХ СПОРІВ

Бакай Ю.Ю.,

*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Кузьміна В.О.,

*студентка 4 курсу факультету адвокатури
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Бакай Ю.Ю., Кузьміна В.О. Медіація як альтернативний спосіб урегулювання агроекспортних спорів.

У статті розглянуто поняття медіації, які запропоновані вітчизняними та зарубіжними науковцями. Аналізуючи поняття медіації було встановлено, що даний альтернативний спосіб врегулювання агроекспортних спорів має ряд переваг, зокрема: відсутність великих фінансових та часових витрат, можливість сторонами самостійно досягти компромісу, що дозволяє прийняти рішення, яке повністю задовільнить обидві сторони, й наявність безсторонньої сторони – медіатора, який має право лише направляти сторони на прийняття спільного рішення.

Визначивши, що медіація є поширеним способом вирішення спорів у більшості держав, було виявлено, що реалізується медіація в кожній країні по-різному: відрізняються часові межі її застосування (на досудовій стадії чи вже після початку судового процесу), різними є правове забезпечення даної процедури, наявні різні інституції, які забезпечують її функціонування тощо. В роботі зазначено, що навіть за такої відмінності закріплення медіації в законодавстві іноземних держав та її визнання дозволяє укладати зовнішньоекономічні договори між цими країнами й в агросфері, в тому числі.

Відсутність впродовж довгого часу законодавчого закріплення медіації як одного із альтернативних способів вирішення спорів в Україні певним чином гальмувало розвиток агроекспортних відносин, адже іноземні контрагенти цілком виправдано могли відмовлятися укладати зовнішньоекономічні контракти з українською стороною через невизнання останньою процедури медіації, що позбавляло сторін у швидкий та мирний спосіб вирішувати будь-які суперечності.

В роботі висвітлено, що нині Україна популяризує медіацію на своїй території, адже був прийнятий Закон України «Про медіацію», функціонують організації, діяльність яких спрямована на популяризацію медіацію, та, не менш важливим для агросфери є підписання Конвенції ООН «Про міжнародні угоди про врегулювання спорів за результатами медіації», що свідчить про визнання Україною медіації на міжнародному рівні та готовність забезпечувати виконання домовленостей, досягнутих за результатами медіації на території нашої держави, що позитивно відзначиться на бажанні іноземних партнерів співпрацювати з українською стороною, а отже буде сприяти розвитку експортних відносин в агросфері.

Ключові слова: медіація, агроекспорт, зовнішньоекономічні договори, альтернативні способи урегулювання спорів.

Bakay Y., Kuzmina V. Mediation as an alternative way of settlement of disputes in agricultural export relations.

The article considers the concept of mediation, which are proposed by domestic and foreign scientists. By analyzing the concept of mediation, it turned out that this alternative method of settling disputes in export relations in the agricultural sector has several advantages: no significant financial and time costs, the ability of the parties to reach a settlement compromise that allows a decision that satisfies both parties,

and the presence of an impartial mediator which only has the right to guide the parties towards a common decision.

Mediation is a common way of resolving disputes in many countries. And it was found that the mediation is different in each country: different time limits on its use (pre-trial stage or after the trial), differs legal support for this procedure, various institutions that ensure its functioning, etc. In article notes that the recognition of mediation allows signing foreign economic agreements between countries in the agricultural sector, even with the differences in the consolidation of mediation in the legislation of foreign countries.

The long absence of legislation to consolidate mediation as an alternative means of resolving disputes in Ukraine had hampered the development of export relations in the agricultural sector. That is why foreign counterparties could justifiably refuse to conclude foreign economic contracts with the Ukrainian side due to non-recognition of the latter's mediation procedure, which deprived the parties of a rapid and peaceful means of resolving any disputes.

The article points out that Ukraine is currently promoting mediation on its territory. The Law of Ukraine "On Mediation" was adopted, there are organizations whose activities are aimed at promoting mediation, and it was signed the Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation. It indicates Ukraine's recognition of mediation at the international level and its willingness to ensure the implementation of agreements reached on the results of mediation in our country, which will positively affect the willingness of foreign partners to cooperate with Ukrainian agricultural sector.

Key words: mediation, export relations in the agricultural sector, foreign economic agreements, alternative ways of resolving disputes.

Постановка проблеми. Медіація це один із альтернативних способів вирішення спорів, що спрямований на швидке вирішення конфлікту без застосування судових процедур, але за участі нейтральної сторони – медіатора, який допомагає конфліктуючим сторонам досягти спільного рішення. Результатом проведення медіації є укладення угоди за результатами медіації, яка і є компромісом між сторонами, якого вони досягли при вирішенні конфлікту.

Поняття медіації неоднаково трактується як законодавством різних держав, так і науковцями. Але суть вказаної процедури залишається незмінною – досягнення компромісу у мирний спосіб за допомогою медіатора. Однаковий підхід до розуміння медіації дозволяє різним державам застосовувати медіацію і як спосіб для вирішення спорів, що виникають на міжнародному рівні, у тому числі агроекспортних спорів.

Мета статті. Проаналізувати поняття медіації, визначити її стан в Україні та як це впливає на сферу агроекспорту, зокрема, на укладання зовнішньоекономічних договорів та врегулювання агроекспортних спорів, що виникають з них.

Виклад основного матеріалу. У серпні 2019 року Україна підписала Конвенцію ООН «Про міжнародні угоди про врегулювання спорів за результатами медіації», яка сприятиме розвитку медіації в частині врегулювання міжнародних комерційних спорів [1]. Дана Конвенція поширюється на угоди, досягнуті в результаті медіації, які укладені сторонами в письмовій формі в цілях врегулювання комерційного спору («мирова угода»), який в момент укладання є міжнародним.

Одночасно з Конвенцією був затверджений Типовий закон ЮНСІТРАЛ про міжнародну комерційну медіацію та про міжнародні угоди про врегулювання спорів за результатами медіації, яким було внесено зміни до Типового закону ЮНСІТРАЛ по праву міжнародної торгівлі про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру від 2002 року. Типовий закон може застосовуватися як для подолання неузгодженостей, що виникають через відсутність законодавчого врегулювання питань медіації, так і для прийняття законодавства про медіацію, беручи Типовий закон за основу, в тому числі для виконання Конвенції «Про міжнародні угоди про врегулювання спорів за результатами медіації». Вказаний Типовий закон, до того ж, тлумачить поняття «комерційний», що більш повно дає змогу зрозуміти які саме відносини охоплює комерційна медіація. Зокрема, зазначається, що термін «комерційна» варто тлумачити широко, охоплюючи питання, що виходять із усіх відносин комерційного характеру, як договірних, так і недоговірних [2].

З підписанням даної Конвенції Україна на міжнародному рівні визнала медіацію як один із альтернативних способів вирішення міжнародних комерційних спорів та взяла на себе зобов'язання приводити угоди, укладені в результаті медіації, до виконання. Фактично, приєднання України до Конвенції гарантує, що в Україні угоди за наслідками медіації будуть виконані. Що безумовно позитивно відзначиться на бажанні іноземних партнерів співпрацювати з українськими контрагентами, а отже буде сприяти розвитку експортних відносин в агросфері.

Разом з тим, 16 листопада 2021 року було прийнято Закон України «Про медіацію», згідно з яким медіацією визначається позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіаторів намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт

(спір) шляхом переговорів [3]. Саме така процедура як медіація створює найвигідніші умови для конфліктуючих сторін, за яких вони можуть узгодити та прийняти взаємовигідне рішення, оформити його у вигляді процесуального акту, а також виконати всі домовленості, взяті на себе [4; с. 17].

Як процес, в якому нейтральна третя сторона (сторони) виступає основою для полегшення спору між сторонами конфлікту медіацію розглядає К. Ковач [5; с. 15]. Дане визначення дає змогу зрозуміти роль медіатора у вирішенні конфлікту, але залишає без уваги такий важливий аспект медіації як формат вирішення спору, через що постає питання як саме автор розуміє процес проведення медіації: чи це переговори, чи це інший вид діяльності щодо врегулювання спору. До того ж в даному понятті не згадується про основні риси медіації такі як добровільність конфіденційність та ін. Тому вважаємо, що зазначене визначення не зовсім є досконалим.

М. Кузьміна розглядає медіацію як «ефективний, добровільний і конфіденційний процес врегулювання будь-якого спору, в якому нейтральна третя особа допомагає сторонам досягнути домовленості (згоди) і їхньому спорі шляхом переговорів» [6; с. 36]. В даному визначенні вже присутня характеристика медіації, а саме визначення її як добровільного, ефективного та конфіденційного процесу, встановлено, що процес медіації відбувається у формі переговорів, а також окреслено роль медіатора. Сукупність даних характеристик дає більш повне уявлення про поняття медіації, а тому таке визначення детальніше пояснює призначення медіації.

В своїй праці Т.О. Подковенко зазначив, що медіація представляє мінімальний ризик, адже гіршим наслідком, що може відбутися, є втрата часу, до того ж, в будь-який момент можна звернутися до інших процедур вирішення спору, зокрема до суду [7; с. 33].

Проаналізувавши поняття медіації можемо встановити деякі її переваги: по-перше, відсутність ряду судових процедур, на які зазвичай витрачається чимало часу й грошових коштів; по-друге, обидві сторони залишаються в перевазі, адже фактично не має сторони, яка б отримала перемогу або прогнала, обидві сторони є переможцями, оскільки досягли рішення, що задовольняє обох спільними зусиллями; по-третє, наявність нейтральної сторони – медіатора, який допомагає конфліктуючим сторонам зрозуміти один одного, направляючи їх на досягнення компромісу, без повноважень прийняти рішення по справі.

Медіація як один із альтернативних способів вирішення спорів є поширеною серед більшості розвинутих держав, таких як: США, Польща, Канада, Великобританія, Німеччина, Австрія та інші. В державах, де медіація отримала визнання та активно застосовується на практиці, питання, пов'язані з нею, урегульовані за допомогою законодавчих актів, зокрема у Німеччині діє Закон «Про підтримку медіації та інших форм позасудового врегулювання конфліктів», в Австралії Акт «Про медіацію», в Румунії Закон «Про медіацію та організацію професії медіатора» тощо [4; с. 15]. Законодавче врегулювання зазначеної процедури гарантує, що рішення, прийняте у процесі медіації, буде визнане та не ставитиметься під сумнів, що права кожної із сторін будуть дотримані та, найголовніше, що держава сприяє вирішенню спорів саме за цією процедурою.

Щодо останнього пункту, слід зауважити, що в багатьох країнах попереднє застосування медіації для вирішення конфліктних ситуацій є обов'язковим. Так, у Сполучених Штатах Америки в деяких штатах справа може бути прийнята до розгляду в суді лише після того як сторони доведуть, що медіація в конкретній справі не може бути застосована [8; с. 34]. За такої умови в більшості випадках медіація є обов'язковою передумовою для розгляду справи у суді. Такий підхід є цілком виправданим, оскільки значна категорія справ може бути мирно вирішена і без судового засідання, ще на досудовій стадії. В Нідерландах навпаки діє присудова медіація, яка застосовується коли спір вже став предметом судового розгляду.

У США медіації законодавчо врегульована як єдиним федеральним актом «Єдинообразний акт про медіацію», так і локальними актами, що приймаються на території окремих штатів. У Великій Британії для виконання завдань медіації функціонує консультативна служба примирення і арбітражу, а також там існує спеціальна телефонна служба з питань медіації, куди можна звертатися для окреслення конфлікту, що виник, висловлювати свої побажання щодо кандидатури медіатора та отримати перелік осіб, які найбільш відповідають цим вимогам [8; с. 34].

Отже, досвід зарубіжних країн дозволяє зробити висновок, що модель законодавчого врегулювання медіації може відрізнятись, зокрема різними можуть бути часові рамки застосування даної процедури (до судового розгляду, під час нього тощо), але суть залишається незмінною – медіація спрямована на вирішення конфлікту сторонами на власний розсуд за допомогою незалежного посередника – медіатора, який буде їх спрямовувати.

Єдине розуміння суті медіації та закріплення її на законодавчому рівні допомагає вказаним державам співпрацювати між собою й у комерційній сфері в тому числі, оскільки кожна із сторін впевнена у тому, що держава її партнера визнає медіацію, а тому будь-які неузгодженості вони зможуть вирішити за допомогою медіації без жодних складнощів. В цьому аспекті українські сільськогосподарські товаровиробники довгий час не мали пріоритету.

В Україні поняття медіації хоча й не є новим, але залишається чимось невідомим та абстрактним для більшості суб'єктів господарювання, які звикли вирішувати спори у залі судового засідання. Обізнаними в медіації є особи, пов'язані з юриспруденцією, але навіть серед них відчутна частина жодного разу не приймала участі у процесі медіації, а отже має лише теоретичні знання про даний спосіб вирішення спорів. Відсутність масового поширення медіації пояснюється ще й відсутністю протягом довгого часу спеціального нормативно-правового акту, який би регулював її проведення.

Необізнаність населення в питаннях медіації та відсутність протягом тривалого часу єдиного нормативно-правового акту, негативно відзначалося й на сфері аграрних відносин, зокрема в питаннях експорту. Укладаючи зовнішньоекономічні контракти сільськогосподарські товаровиробники йдуть на ризик, усвідомлюючи, що невиконання зобов'язань будь-якою із сторін в такому випадку понесе за собою більш складні наслідки, оскільки вирішувати спір на міжнародній арені клопітлива справа, аніж у межах однієї держави. Тим часом експорт сільськогосподарської продукції та продовольства лише збільшується, а отже актуальним постає питання вирішення конфліктів, що виникають із зовнішньоекономічних контрактів у більш швидкий та менш затратний спосіб. Одним із таких способів і є медіація, до якої, на жаль, більшість представників агробізнесу не звертається через нерозуміння суті та переваг такої процедури. Таким чином, українські сільськогосподарські товаровиробники втрачають можливість для швидкого та необтяжливого у фінансах способу швидко вирішити спірні ситуації, пов'язані з невиконанням або неналежним виконанням умов договорів, зі своїми партнерами, зберігаючи при цьому ділові відносини, а отже втрачають потенційні контракти, оскільки визнання медіації як альтернативного способу вирішення спору може стати істотною умовою при укладанні зовнішньоекономічного договору.

Аналіз положень прийнятого 16 листопада 2021 р. Закону України «Про медіацію», надає можливість виокремити такі риси медіації як: добровільність, конфіденційність, наявність структурованої процедури, участь у даній процедурі медіатора. Разом з тим, виокремлюють незалежність та неупередженість медіатора, що також можна розглядати як одну із гарантій належного проведення медіації, самовизначення та рівність прав сторін медіації, а також як можливість сторін самостійно обрати усі суттєві аспекти проведення медіації, зокрема: обрати медіатора, визначити коло питань, що будуть вирішуватися, зміст угоди за результатами медіації тощо.

Процес медіації проходить у формі переговорів. Саме формат переговорів і дозволяє конфліктуючим сторонам дослідити що спричинило спір (або може призвести до його спричинення), що не влаштовує кожного та як цього уникнути способом, що врахує інтереси кожної із сторін. Тобто, сторони самостійно приходять до вирішення ситуації шляхом переговорів, а медіатор лише направляє їх, не маючи повноважень для впливу на жодну із сторін. Така процедура як медіація створює найвигідніші умови для конфліктуючих сторін, за яких вони можуть узгодити та прийняти взаємовигідне рішення, оформити його у вигляді процесуального акту, а також виконати всі домовленості, взяті на себе [4; с. 17].

Варто зазначити, що в Україні визнаються дві форми медіації: до виникнення конфлікту (для його запобігання) та за його наявності. Заслугує на увагу, що вищевказаним Законом не визначено чітку процедуру проведення медіації, це передусім пов'язано з тим, що вона й не потребує детального закріплення на рівні закону, адже медіація передбачає добровільність, свободу сторін на вибір способу вирішення спірного питання, а отже сторони можуть встановити у договорі як саме буде проходити процес медіації, не прив'язуючись до суворо регламентованих норм, які можуть викривити саму суть медіації.

Сфера дії Закону України «Про медіацію» поширюється на будь-які спори – цивільні, сімейні, трудові, господарські, адміністративні, а також може застосовуватись у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) [2]. Можливість застосувати медіацію до будь-яких спорів дозволяє популяризувати її як один із простих, але ефективних способів врегулювання конфліктних ситуацій. Крім того, з метою стимулювання поширення такого альтернативного способу вирішення спорів як медіація, до Закону України «Про судовий збір» від 8 липня 2011 р. №3674-VI, а саме у частину 3 статті 7 були внесені зміни згідно з якими встановлено, що 60 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову, повертається позивачу з державного бюджету, якщо відповідної домовленості сторони досягнуть за результатами проведення медіації [9].

Доцільно виділити ознаки притаманні медіації, як одному з найбільш ефективних альтернативних способів вирішення спорів у міжнародній комерційній діяльності, у тому числі й агроекспортній:

1) оперативність, як правило, при врегулюванні спорів для сторін важливе значення має час. Як свідчить судова практика дуже часто зустрічаються ситуації затягування судового процесу, у той час як медіація націлена на швидке вирішення спірної ситуації без суворо регламентованих часових меж;

2) економність – не менш важливим аспектом для сторін має фінансова економія, за даним критерієм медіація навіть має пріоритет над міжнародним комерційним арбітражем, оскільки не потребує значних грошових витрат;

3) конфіденційність – будь-яка інформація, що стала відома сторонам або іншим учасникам процесу не може бути розголошена без згоди усіх сторін медіації. Це підтверджує, що важливим аспектом для медіації також є довіра, оскільки сторони можуть розкривати конфіденційну інформацію, яка може вплинути на досягнення консенсусу у спорі, при цьому учасники процесу мають гарантувати, що така інформація не буде розголошена. Конфіденційність відіграє значну роль у сфері зовнішньоекономічної діяльності, оскільки в даній сфері важливо залишити дружні відносини між партнерами, підтримувати імідж сторін на міжнародній арені, чого буде складно досягти за відсутності гарантії, що конфіденційна інформація збереже статус таємної та не буде розголошена на невизначене коло осіб;

4) відбувається за участю медіатора, який спрямовує осіб на пошук спільного рішення, не маючи повноважень впливати на сторони. Тобто, медіатор керує процесом та не може надавати власних порад чи будь-яким чином втручатися у хід вирішення спірної ситуації, а лише допомагає сторонам конкретизувати питання, які вони мають узгодити, вимоги які є у них один до одного, належним чином забезпечити щоб сторони були почуті та винесли взаємообумовлене рішення.

За такої участі медіатора рішення приймають безпосередньо сторони, між якими виник спір, що є найбільшою перевагою медіації як альтернативного способу вирішення спорів. Так, при вирішенні агроекспортних спорів дана особливість безумовно є позитивною для сільськогосподарських товаровиробників, адже на відміну від судового рішення, де одна із сторін залишається у не вигідному становищі, медіація дозволяє врегулювати спір таким чином, щоб інтереси кожного контрагенту були повністю задоволені.

До того ж, мирне вирішення спірної ситуації дозволяє залишатися сторонам у ділових відносинах та в майбутньому продовжувати співпрацювати, що позитивно відзначається на авторитеті українських сільськогосподарських товаровиробників перед іноземними контрагентами, та сприяє укладанню нових зовнішньоекономічних договорів з реалізації сільськогосподарської продукції.

Уявляється доречним сказати, що з прийняттям Закону України «Про медіацію» було здійснено крок вперед на шляху до розвитку медіації як альтернативного способу вирішення спорів в нашій державі. Прийняття даного нормативно-правового акту, до того ж, позитивно відзначиться на авторитеті України на міжнародній арені, адже медіація, як вже було згадано, є поширеною практикою на теренах більшості розвинутих держав, таких як США, Франція, Великобританія тощо, з якими співпрацює Україна, адже нормативне закріплення медіації означає чітке розуміння механізму медіації в державі, її визнання, та дозволить застосовувати дану процедуру при вирішенні спорів, що виникають між особами з різних держав та між державами без побоювання, що у майбутньому угода, якої було досягнуто, не буде виконана через невизнання медіації як одного з альтернативних способів вирішення спорів у конкретній державі.

Висновок. Одним з найпопулярніших альтернативних способів врегулювання спорів у розвинутих країнах світу, який може бути впроваджений як на досудовому етапі, так і під час судового розгляду є медіація. Сутність медіації при врегулюванні агроекспортних спорів полягає у залученні посередника – медіатора, який є незалежним, має спеціальну підготовку й кваліфікацію та організовує переговори між сторонами зовнішньоекономічного контракту з реалізації сільськогосподарської продукції таким чином щоб спрямувати сторони досягти рішення, яке б відповідало інтересам кожного учасника конфлікту, налагодити комунікацію, зруйнувати конфронтацію та й головне зберегти партнерські відносини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція ООН «Про міжнародні угоди про врегулювання спорів за результатами медіації» від 20.12.2018 р. URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/ru/media_tion_convention_r_0.pdf.
2. Типовий Закон ЮНСІТРАЛ про міжнародну комерційну медіацію та про міжнародні угоди про врегулювання спорів за результатами медіації. URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/appex_ii_-_r.pdf.
3. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 р. №1875-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-IX#Text>.
4. Кармаза О. Медіація та переговори як альтернативні способи вирішення спорів. Підприємництво, господарство і право. №5. 2020. С.13-17.
5. Kimberlee K. Kovach Mediation: Principles and Practice. Third edition. Saint Paul, 2004. 588 p.
6. Кузьмина М. Юридический конфликт: теория и практика разрешения. М.: Юрлитинформ, 2008. 251 с.

7. Подковенко Т.О. Медіація як один з альтернативних способів розв'язання юридичних конфліктів. *Держава і право*. Випуск 45. С. 31-38. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/6987/1/%D0%9C%D0%95%D0%94%D0%86%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%AF.pdf>.
8. Г.Л. Кохан. Міжнародний досвід медіації в контексті проекту закону про медіацію в Україні. *Право і суспільство*. 2016. №6. С. 32-36. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/6_2016/part_1/8.pdf.
9. Про судовий збір : Закон України від 08.07.2011 р. № 3674-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#top>.